

Ob interpretiranju Cankarjeve proze¹

Nekateri izmed vas veste, da sem prevajalec in izdajatelj Cankarjevih izbranih del v nemškem jeziku. Leta 1994, torej pred štirinajstimi leti, je izšla moja prva knjiga s prevodi Cankarja pod naslovom *Vor dem Ziel*, literarne črtice z Dunaja.² Od takrat sem skoraj vsako leto objavil novo knjigo, tako da je zdaj v pripravi že 13. zvezek. Celotna izdaja izhaja pri celovški založbi Drava.

Na začetku mojega dela je izbor iz »dunajske proze«, konkretno: dvoje knjig z literarnimi črticami in pa prevod romana *Hiša Marije Pomočnice*.³ Dunajska tematika, ki je seveda zbudila interes avstrijske javnosti, je odmevala ne samo po časopisju, ampak tudi na akademski ravni, saj so te knjige prinašale gradivo za še razmeroma mlade raziskave habsburške monarhije s komparativističnega ali kulturološkega in do habsburškega mita dosti kritičnega vidika.⁴

Meni samemu je na začetku šlo le za korekturo starih predsodkov v nemški

literarni javnosti, da je slovenska literatura v primerjavi z literaturami večjih evropskih narodov nekako zaostala. Razlogi za take predsodke so seveda zgodovinski, oporo pa so našli v tradicionalni nevednosti o jugovzhodnih literaturah, v številnih slabo pripravljenih poskusih posredovanja slovenske literature in nenazadnje v slabih prevodih. To stanje sem hotel spremeniti, saj sem Cankarja imel za velikega evropskega avtorja, ki bi moral zlasti pri avstrijski literarni zgodovini imeti kaj besede.

V avstrijskih šolah ni bilo govora o slovenskih pisateljih – naj smo še tako ponosni na svojo imperialno zgodovino in naj imamo v državi še vedno znatno slovensko manjšino. Slovenska literatura preprosto ni ustrezala kulturnemu konceptu nemške nacionalne filologije, ki je po tradiciji štela literature evropskega jugovzhoda za manjvredne. Kot odrasel človek in skoraj absolvent medicine sem iz zanimanja za te literature in posebno za slovensko manjšino v Avstriji začel obiskovati jezikovni tečaj slovenščine na dunajski univerzi. Tam so me prav kmalu seznanili z imenom Ivana Cankarja, avtorja, ki je bil vsaj do neke mere tudi dostopen v prevodih. Najprej sem bral knjigi s prevodi gospe Gusti Jirku iz poznih dvajsetih let, ki sta svojčas zbudila precej pozornosti in ki so ju v sedemdesetih letih deloma ponatisnili.⁵

¹ Skrajšana in dopolnjena verzija govora 17. 12. 2007 v dvorani Zemljepisnega muzeja, ZRC SAZU, Ljubljana.

² Cankar, *Vor dem Ziel* (1994).

³ Cankar, *Pavličeks Krone* (1995); Cankar, *Das Haus der Barmherzigkeit* (1996).

⁴ S Cankarjem samim se je v tem okviru najbolj intenzivno ukvarjal dunajski slavist Stefan Simonek, prim. predvsem Simonek (1993, 2002: 177–213); gl. tudi Claricini (1996); Maderthner u.a. (1999); Sturm-Schnabl (1999).

⁵ Cankar, *Der Knecht Jernej* (1929); Cankar, *Das Haus*

Že ti prvi Cankarjevi knjigi v nemščini sta mi dali slutiti, da s prevodom nekaj ni v redu, da njihova dikcija, ki je na čuden način starinska in »narejena«, morda ne ustreza originalu in da so teksti jezikovno nekoliko prikrojeni. Vzporedno branje originalov pa mi tega izvida ni samo potrdilo, temveč sem ugotovil, da je bil Cankarjev tekst v prevodu gospe Jirku tako okrnjen (manjkali niso le posamezni stavki, ampak včasih kar cele pasaje), svojega stila in ritma in svojega smisla tako oropan, da ga mestoma niti ni bilo več mogoče prepoznati. Postalo mi je jasno, da je takšno prevajanje, ki ga je slovenska kulturna publicistika desetletja propagirala za vzorno, Cankarja v resnici spravilo ob njegovo literarno identiteto, predsodke o slovenski literaturi pa bolj zasidrilo kot omajalo. Proti takšnemu ravnanju s tujim izročilom in proti recepciji, po kateri je bilo v redu, da kak tretjerazredni literat posega v tekste in dodaja svoje »korekture« – skratka: proti posredovanju, ki je s privošljivo gesto spravilo nemškega bralca ob doživljanje in spoznavanje velikih tekstov, je bilo treba nekaj storiti. Tako sem postal prevajalec. Poudarjam, da mi ni bilo do slovenske literature kot take, saj emocionalno nisem bil nanjo navezan ne po svojem poreklu ne po svoji izobrazbi. Šlo mi je edinole za dviganje javnega prestiža avtorja, ki ni zaslužil, da ga imajo pri nas za morda zanimiv, v bistvu pa stranski pojav v evropskem literarnem izročilu. Ta cilj je bilo treba doseči z jezikovno ustreznimi, neskrajšanimi ter stilno in ritmično dodelanimi prevodi.

Uspeh je bil nepričakovan. Prve tri knjige z »dunajsko« prozo so v recenzijah in feljtonih naravnost proslavljali kot novo odkritje, kot doslej manjkajoč člen v avstrijski literarni zgodovini, v Cankarju pa so spoznali jezikovnega artista, ki je neodvisno od (ali v opoziciji do) dunajske literarne moderne razvijal svojo lastno,

vendar enakovredno literarno estetiko. Ker je dunajska tematika ustrezala avstrijskemu okusu, je prevajalec imel idealen okvir, v katerem je mogel s slovenskim klasikom doseči širše občinstvo.

Zbirka *Vor dem Ziel* je odmevala križem po avstrijskem, nemškem in švicarskem časopisju in je doživela kakih 40 recenzij. Z letom 1997, ko sem izdal pripovedno zbirko *Aus fremdem Leben*,⁶ ki poleg črtic *Iz tujega življenja* in povesti *Smrt in pogreb Jakoba Nesreče* vsebuje tudi *Hlapca Jerneja*, je začel publicistični interes na videz drastično pojemati. Sama »slovenska« tematika, če se smem tako izražati, ni vžgala. Medtem ko je absolutno število recenzij upadlo, pa je javna recepcija pridobila na teži in prestižu, saj so recenzije zdaj izhajale na najbolj vidnih mestih nemškega feljtona, v *Neue Zürcher Zeitung*, *Frankfurter Allgemeine*, *Die Zeit*, *Süddeutsche Zeitung*. Že s samoumevnostjo so v obsežnih, včasih kar celostranskih prispevkih Cankarja obravnavali kot avtorja, ki mu gre imenitno mesto v nemški prevajalski književnosti. Ko so mi leta 1999 podelili Avstrijsko državno nagrado za literarne prevajalce, sem to nagrado prejel za skupaj le sedem knjig, ki sem jih do takrat prevedel, od tega šest Cankarjevih.

V katalogih založbe je že od druge knjige naprej pisalo nekaj o »Ivan-Cankar-Werkausgabe«. Danes lahko povem, da za tak podvig pravzaprav nismo bili pripravljene, izdelanega edicijskega načrta ni bilo in vsaka knjiga je nastala sproti in z različnimi izdajateljskimi intencijami, kot dokument, ki naj govori sam zase. Odtod neenotna podoba celotnega podjetja. Zame pa je bilo bistveno, da sem dobil možnost in prostor za eksperimentiranje in rast. Medtem ko so me spočetka zanimali le teksti sami kot prevajalski izziv, me je pozneje vedno bolj pritegnilo njihovo zgodovinsko in družbeno ozadje, ki ga je bilo treba predočiti tudi bralcem. Po sili razmer sem postal slovenist.

zur *Barmherzigen Mutter Gottes* (1930); Cankar *Der Knecht Jernej* (1970).

⁶Cankar, *Aus fremdem Leben* (1997).

Potrebne so bile predvsem informacije, kajti v nemščini stvarnih informacij o Cankarju v bistvu sploh ni bilo na razpolago. Edina monografija Franceta Bernika, ki je leta 1997 izšla v nemški verziji pod naslovom *Ivan Cankar. Ein slowenischer Schriftsteller des europäischen Symbolismus. 1876–1918* in je bila le poskus zaokroženega prikaza razvojnih črt v Cankarjevi prozi, po svojem spoznavnem interesu in ekskluzivnem interpretacijskem pristopu ni zbudila širše pozornosti nemške literarne javnosti. Le-tej so manjkali že predpogoji za razumevanje in kritično presojo zastopanih stališč. Torej je bilo treba kreniti na novo pot in dati prevodom temelj, na katerem bi bili prepoznavni kot zanesljiv vir za sočasno obravnavo Cankarja izven slovenske cankarologije, saj ta bralcem nemških prevodov ni nudila nobene opore.

Peti knjigi, prevodom *Podob iz sanj*, ki je izšla leta 1998,⁷ sem prvič dodal metodično spremno besedo in opombe. Ta koncept sem nadaljeval tudi v poznejših zvezkih, aparat z opombami pa se je od knjige do knjige postopoma povečeval. Tudi moj lastni interes se je ob delu polagoma širil. V komentarjih in opombah sem poskušal dati osnovne informacije, ki bi nemškemu bralcu omogočile popolnejše razumevanje tekstov v zgodovinski perspektivi. Tako so v ospredje mojega izdajateljskega zanimanja stopale tiste stalnice v politični in kulturnokritični argumentaciji Cankarja, ob katerih sem mogel ponazoriti osnovne družbene procese, ki so dali snovni okvir za Cankarjevo prozo. Ob teh temah sem se lotil tudi ponavljajočih se literarnih motivov pri Cankarju, ki sem jih poskušal pojmovati glede na posebni literarni angažma, ki ga razkriva večina Cankarjevih tekstov. Tako sem ob različnih tekstih tematiziral motiv hrepenenja, najbolj pogosto in učinkovito poosebljen v liku Lepe Vide, motiva samega pa nisem poskušal interpretirati po kakršnekoli izpovednem namenu avtorja ali po katerihkoli etičnih

kriterijih, ampak bolj po komunikativni funkciji, ki jo literarni motiv lahko opravlja v družbenem kontekstu. Tipološka vprašanja me odkrito rečeno niso brigala, ker ne bi prav nič prispevala k razumevanju glavnih tem ali motivov pri Cankarju. Isto velja za literarnozgodovinsko obravnavo literarnega simbola.

S tem postopkom sem na videz v nasprotju s stališčem, ki poudarja estetsko plast jezikovne umetnine in ne »zunajtekstovnih« zvez. Treba pa je poudariti, da sem kot avtor nemške izdaje pisal za bralce, ki praktično niso vedeli ničesar o zgodovini slovenske literature in sploh nič o družbenih problemih, s katerimi so se Slovenci soočali ob prelomu prejšnjega stoletja. Zato so bile v prvi vrsti potrebne informacije. Glede estetike pa smem ugotoviti, da sem se s stališča prevajalske umetnosti z estetsko plastjo Cankarjeve proze ukvarjal več in bolj intenzivno, kot verjetno cele generacije cankarologov. Vsekakor so ob potrebnih praktičnih komentarjih rasli tudi moji pogledi na Cankarja in, v naslednji fazi, na njegove interprete.

Nič novega ne povem, ko ugotavljam, da je bil Cankar avtor, ki so ga vedno in v vseh dobah predvsem interpretirali, ne le njegove literature, ampak kar avtorja samega, ki so mu podtikali vse mogoče svetovne nazore in izpovedne namene. Za časov, ko so tako klerikalni kot liberalni recenzente avtorju očitali, da ne upošteva »pozitivnih idej«, seveda še ni bilo govora o razviti slovenski literarni kritiki, ki bi sprejemala literaturo kot literaturo. Razumljivo je tudi, da je imel v časih kulturnega boja svetovni nazor umetnika tako osrednji pomen v javnem diskurzu. Vemo, da je bil Cankar sovražnik slehernega utilitarizma, ki mu je bila literatura zgolj projekcijska ploskev za ideologije, avtor pa častni funkcionar v službi narodovi. Vendar je bila Cankarjeva literatura postumno na vse pretege izpostavljena ideološko motiviranemu interpretiranju.

⁷ Cankar, *Traumbilder* (1998).

Prvi poskus, polastiti se Cankarja tako rekoč na znanstveni ravni sega že nazaj v avtorjeve žive dni in datira iz leta 1909. Takrat je slovenski teolog Venceslav Belè s primerjanjem številnih citatov iz Cankarja in iz Biblije poskusil objektivno dokazati, da je bil Cankar slogovno in vsebinsko odvisen od biblije, ki da je »začetek in studenec vse poezije« (Belè 1909: 374).⁸ Dejstvo je, da so bili slovenski razlagalci Cankarja tudi pozneje fiksirani na katoliški model interpretiranja avtorjevega svetovnega nazora. Liberalna slovenska literarna kritika je v teku 20. let kulturni boj o literaturi načelno odločila s tem, da je uveljavila pojmovanje literature, ki nima nobenega opravka z verskimi vprašanji (Vidmar 1928). S tem je pravzaprav položila ad acta tudi Pregljevo stališče, izraženo v *Literarnem uvodu* v »*Podobe iz sanj*« iz leta 1918, ki ima zaključno črtico zbirke za pesnikov »confíteor«, s katerim da je Cankar »našel pot k Bogu, ki ga je še v 'hlapcu Jerneju', tej svoji formalni *veleumetni*ni in miselni *velezmoti* nekako cinično in indirektno zatajil« (Pregelj 1917–1918: 83).

Razlog za to, da je takšna argumentacija kljub temu mogla ostati v veljavi do danes, lahko verjetno iščemo v političnih razmerah, v trajni družbeni izpostavljenosti literature na Slovenskem. Med vojnami in po drugi vojni je bila slovenska literatura podvržena različnim fasetam ideološkega pritiska – ta je pa, vseeno, če pod nacionalnim, revolucionarnim ali kakršnimkoli znakom, deloval v določeno smer. Konec koncev se je od kritikov in literarnih znanstvenikov vedno zahtevalo, naj hkrati s kanonizacijo določenih tekstov vzpostavijo tudi družbeni konsenz o njihovi recepciji. Glavni material za to so seveda od tradicije aprofitirani

literarni kanon in njegovi nosilci. Mislim, da je čisto normalno, da kakršnakoli družba instrumentalizira svojo literarno izročilo v pedagoške namene – to je neizrečeno ideološko jedro vsakega literarnega pouka v šolah. Vendar je interpretiranje literature na ozadju perpetuiranega kulturnega boja in avtoritarnih političnih struktur že nekaj posebnega. V zgodovini slovenske literature in njene recepcije se srečujejo različna ideološko zaželenja prevrednotenja literarnega izročila z globoko ukoreninjenim utilitarizmom, ki je po Paternujemem konceptu »dveh tipov« slovenske književnosti bil nujno povezan tudi z razvojem višje razvite literature, saj je ravno iz konfliktnega soobstoja ljudske in elitarne literature nastala tista moderna sinteza, ki je priborjevala slovenski književnosti njen trajni svetovljanski pomen. Moderna pa je s tem tudi ustvarila pogoj za neobremenjeno recepcijo enega in drugega tipa: »Naj je po moderni še kdaj prihajalo do navzkrižij ali programskih omalovaževanj enega ali drugega tipa književnosti, v samo jedro slovenskega literarnega razvoja problem ni več segel kot resnično odločujoč ali usoden« (Paternu 1973: 95).

Če primerjamo to, kar je Paternu zapisal pred več kot 35 leti, in to, kar se nam danes ponuja kot »sodobna« cankarologija, se pred nami odpira globok prepad. Poudarjam, da mislim edinole na tisto cankarologijo, ki bi jo označil kot *mainstream*, kot konsenzualno mnenje, ki vpliva na učne snovi v šolah in na univerzah in ki je zato oficialnega značaja. Ne govorim o diskurzih o specializiranih vprašanjih na akademski ravni. Tudi tisto, kar se nam trenutno kaže kot kanonizirano mnenje in kar na univerzi vodi k aprobaciji deloma že več kot vprašljivih raziskav, ni nastalo v apolitičnem prostoru in izključno po strogo znanstvenih kriterijih, ampak je hkrati odraz definicijske moči političnih elit. Zato je vprašanje o cankarologiji tudi zadeva, ki se tiče zelo konkretnih družbenih interesov sedanosti. In zato je vprašanje, kako danes

⁸ Ne glede na to, da je ta obširni članek izšel v reviji *Čas*, bojevitemu organu slovenskega klerikalizma, je bil Beletov spis polemichen že v samem izhodišču, saj predpostavljena odvisnost od aprofitirane podlage krščanstva pred ozadjem tedanjega kulturnega konteksta implicira, da je vsako zavestno odstopanje od verskih resnic nepotrebna zmeta.

beremo Cankarja, tudi vprašanje s politično konotacijo.

Naj navedem na tem mestu Denisa Poniža, ki je v svoji lani objavljeni knjigi o Lepi Vidi zapisal sledeče:

Ivan Cankar je avtor, ki ni bran, pustimo ob strani »prisilno«, šolsko branje in še bolj priskutno interpretiranje tako prebranega, še manj je razumljen in najmanj je avtor, ki bi ga zmogli razumeti kot slutnjo ali napoved mnogih pretresov in sprememb, ki jih doživljamo danes. /.../ Kolikor je že bil v preteklosti citiran in kolikor so se interpretacije rojevale prav iz najbolj, »problematičnih«, torej estetsko, idejno in recepcijsko najmanj prosojnih Cankarjevih del, vedno je posredi neko drugo, literaturi izmaknjeno hotenje in namera, ki je iskala potrditev drugačnih »programov«, kot pa je tisti, ki ga je upesnil Ivan Cankar. Če seveda sploh lahko pristanem na trditev, da je Cankar v svoji literaturi oblikoval kakšen »program« na socialni ali estetski ravni slovenske literature svojega časa, njene pretekle »zgodovine« in /.../ v smeri naše sedanjosti. Zato moramo ravnati drugače, ne proti Cankarju, marveč skladno z njim, slediti moramo njegovemu delu in temu, kar je zapisano v njem. /.../ Zato je seveda edina pot tista, ki vodi stran od ideološke zlorabe Cankarjeve literature, kakor smo ji priče vse od njegove smrti naprej. /.../ Zavedati se moramo, da Cankarja ni ideološko razlagala samo kakšna politična smer, stranka ali gibanje, marveč je tako branje tudi vgrajeno v tradicionalno slovensko literarno zgodovino, pravzaprav kar v njen osrednji, vodilni tok. /.../ Literarna zgodovina kot znanost o literaturi pa bi morala biti ideološko nevtralna in zavezana zgolj svojim, torej znanstvenim premisam (Poniž 2006: 7–9).

Poniževe ugotovitve so brez dvoma pravilne. Posebno v zvezi s Cankarjem vidimo, da se je izoblikovala razlagalna tradicija, ki je močno ideološko obarvana, v vseh variantah pa temelji na nekritičnem istovetenju avtorja s prvoosebim pripovedovalcem ali z njegovimi figurami. To je postopek, ki spada najpozneje od Pregljevega *Literarnega*

uvoda v »Podobe iz sanj« v stalni inventar slovenske cankariane. Ob tem je nastal naravnost verski intimizem v ravnanju s Cankarjevim delom, ki dopušča še danes vsakemu petošolcu, da avtorja interpretira brez sleherne distance, da natančno in brez nadiha dvoma pove in ponavlja, v čem da je bistvo Cankarjeve umetnosti, v čem da je glavna izpovedna razsežnost njegove proze in, posebno važno, kaj da je avtor mislil in hotel povedati v trenutku, ko je napisal določen stavek. V monografiji *Ljubezen in krivda Ivana Cankarja* Irene Avsenik Nabergoj iz leta 2005 npr. beremo, da je Cankar, ki kot odrasel človek ni hodil v cerkev, na tihem vendar molil (Avsenik Nabergoj 2005: 624).⁹

Trdim, da je oficialna slovenska cankarologija v veliki meri sokriva za tako stanje. V svojih prizadevanjih, da bi ideološko opredeljevala Cankarjevo motiviko, se je posluževala stereotipnih biografičnih razlag in tako prihajala do sodb, ki so razvrednotile literarni tekst v nosilec zasebnega sporočila. Avtobiografičnost je postala tisti osrednji pojem, ki je do danes preživel vse politične sisteme. Izvzeti je seveda treba nekaj bolj diferenciranih razprav, predvsem Pirjevčevo epohalno monografijo iz leta 1964, ki je nakazala povsem drugačno pot, čeprav tudi sama ni čisto prosta biografičnih prvin. Če pa Pirjevec omenja takrat že aktualne diskurze o Cankarjevem močenju postelje, tega vprašanja nima za problem literature, ampak za problem javnega diskurza. Pirjevec namreč ne sklepa o nikakršnih razpoloženjih avtorja, ki bi soodločala o bistvu njegove literature, temveč nasprotno piše: »če ta fiziološko-psihologistična razlaga drži, potem nima nobenega smisla več, da sploh še kaj rečemo o Platonu, Emersonu in Maeterlincku, kajti ključ do skrivnosti je navsezadnje vedno samo enuresis nocturna« (Pirjevec 1964: 288). Iste drže žal ne bomo našli pri nekaterih današnjih razlagalcih, ki pridno brskajo

⁹H kritiki knjige Avsenik Nabergoj gl. Köstler 2007.

ravno po najbolj intimnih psiholoških in fizioloških plasteh avtorjevega življenja. Prav oni potrjujejo podobo o avtorju, po kateri je avtor last svojih interpretov, avtor, ki prihaja k nam kakor sosed, da bi nam pripovedoval o svojih privatnih problemih in malih dramah ali da bi z nami, če nam je do tega, tudi rad molil – to je čista folklor. Vsakdo, ki pozna komentarje za šolsko rabo, ve, o čem govorim. V zadnjem času pa se celo znanstvena cankarologija spet giblje na takem nivoju. In slovenska javnost, iz zbežanosti ali iz samoobrambe, z zlaganim zadoščenjem sprejema njene rezultate.

Bernikovo kritiko zahodne povojne naratologije iz 70. let, češ da ni razvila koncepta za obravnavo avtobiografskih prvin v prozi, je kljub načelni upravičenosti same ugotovitve treba ovrednotiti kot pospeševalec tega razvoja, saj njegov koncept avtobiografskega pri Cankarju temelji na skrajno nejasnem pojmu izpovednosti. Berniku je šlo za distanciranje od tradicionalnega pozitivizma, ki mu je tekst odraz resničnosti, v katerem išče empirične podatke iz avtorjevega življenja. Na drugi strani pa je bila »imanentni« literarni vedi tudi avtobiografija v pravem smislu besede v zadnji konsekvenci le literarni konstrukt. Bernik je seveda upošteval, da avtobiografska prvina v proznem tekstu ne pomeni zanesljivega vira ali dobesednega dokaza za mišljenje ali hotenje avtorja. Ne glede na teoretsko razsežnost problema, kakor se pokaže v luči razvoja naratologije (prim. Schmid 2005), pa je treba ugotoviti, da tudi Bernik na bistveni točki ni presegel tradicionalnega vzorca razlaganja, ki sloni na istovetjenju avtorja z literarnimi liki. Že v spisu *Cankarjeva avtobiografska proza* sklepa Bernik iz domnevne lirčnosti Cankarjeve proze na posebno zvezo med »lirskim izpovedovanjem v verzih in pripovedno ubeseditivijo dogodkov iz lastnega življenja« (Bernik 1976: 73).¹⁰

¹⁰ H kritičnem obravnavanju naratologije prim. predvsem Bernik 1980.

V *Tipologiji Cankarjeve proze* poskuša Bernik ob genezi ključnih oseb v Cankarjevi prozi, ob njihovi razvojni poti »od prvih zarodkov do končne podobe« (Bernik 1983: 6) integrirati idejni svet avtorja in konkretno obravnavo njegovih življenjskih konfliktov »v obliki pripovedne umetnosti« (Bernik 1983: 6). Ravno v *Tipologiji* nam stopa Cankarjevo nagnjenje do fikcionalizacije lastnih izkušenj naproti kot pojav, ki naravnost prevladuje nad drugimi vidiki Cankarjeve proze.¹¹ To stališče ponavlja Bernik v vseh svojih monografijah o Cankarju do zadnje leta 2006, mestoma dobesedno, kot da bi bilo s tem vse bistveno o Cankarju že povedano in da bi bilo treba te stvari le še memorirati (Bernik 1987, 1997, 2006).¹²

Upravičeni smo se vprašati, kakšen spoznavni interes stoji za takim vztrajanjem na zdavnaj zastopanih stališčih, če ne gre za preprosto potrditvev lastnih interpretacij? In sploh za potrditvev interpretiranja tekstov preko osebe avtorja, s katerim so mučili cele generacije učencev?

¹¹ To nagnjenje naj bi se po Bernikovem mnenju npr. po zaključitvi romana *Na klanecu* tako stopnjevala, »da se je v Cankarju [!] za nekaj časa izčrpala težnja po fikcionalnem pripovedovanju lastnih izkušenj«, gl. Bernik (1983: 187). Zanimiv je introspektivni element, ki se tu pokaže že v formulaciji.

¹² Njegova interpretacija *Podob iz sanj*, kakor jo najdemo v navedeni nemški monografiji, razkriva celo tradicionalni teleološki koncept, saj Bernik pravi, da je Cankar spričo vojnih grozot našel svoj »kolektivni jaz« in da je, čeprav je bil sam agnostik, z znano trojico vrednot v svoji zadnji knjigi izpovedal svoje slovenstvo (Bernik 1997: 254). Ne glede na druge možnosti interpretiranja bi naivno vprašal, če ta koncept ni sila neverjeten, saj podtika Cankarju, da je hotel dati Slovincem oporoko, ki pravzaprav visi na eni sami sintagmi in ki bi relativirala vse njegovo drugo delo. Ta koncept, ki ga je z drugo namero že zastopal Pregelj, nekako tudi implicira, da je Cankar vedel, da bo to njegova zadnja knjiga. Možno je. Ampak kako to vemo? Kaj, če slučajno ne bi umrl in bi napisal še nekaj knjig? Ali vemo, kakšne bi bile, kako bi se avtor opredelil glede nove države Slovencev, Hrvatov in Srbov? In če bi doživel še drugo svetovno vojno: kdo ve, če se ne bi priključil tudi partizanom?

Proč moramo že enkrat od interpretiranja! Danes se spet pojavljajo poskusi ideološkega polaščanja Cankarja, ki nam kažejo nevarnost takih interpretacijskih pristopov. Cankar in z njim učenci v šoli so spet izpostavljeni sodbi pristašev literarnega utilitarizma, ki imajo krščansko moralo za pristno jedro vse književnosti in eksegezo za glavno nalogo literarnih ved. Na drugi strani so literarne vede na Slovenskem v zadnjih dvajsetih letih tako napredovale, da imamo pred sabo že skoraj čisto drugo znanost. Cankarologija pa s tem razvojem ni držala koraka, obratno: nazadovala je. Pogreza se v intimno doživljanje avtorja in s tem ne prinaša prav nič, le ponavljanje vedno enega in istega, da je pač Cankar naš. Kako naj se to sprejme na mednarodni ravni? Pričakoval bi vsaj, da Bernik, ki še vedno velja kot mentor sodobne cankarologije, poreče resno besedo o omenjenem razvoju, ki spominja na čase kulturnega boja. Že za rešitev časti discipline, ki ji je vtisnil svoj pečat. Ampak tudi in predvsem v obrambo tistih, ki se ne morejo braniti.

Viri

Cankar, Ivan, 1929: *Der Knecht Jernej. Eine Auswahl.* Eingeleitet von E. A. Rheinhardt. Autorisierte Übersetzung aus dem Slowenischen von G[usti] Jirku. Wien, Leipzig: Niethammer.

Cankar, Ivan, 1930: *Das Haus zur Barmherzigen Mutter Gottes.* Autorisierte Übersetzung aus dem Slowenischen von G[usti] Jirku. Wien, Leipzig: Niethammer.

Cankar, Ivan, 1970: *Der Knecht Jernej. Eine Auswahl.* Aus dem Slowenischen übersetzt von G[usti] Jirku. Mit einem Nachwort von E. A. Rheinhardt. Wien, Frankfurt, Zürich: Büchergilde Gutenberg. („Begegnung“ in der Büchergilde Gutenberg.)

Cankar, Ivan, 1994: *Vor dem Ziel. Literarische Skizzen aus Wien.* Aus dem

Slowenischen übersetzt von Erwin Köstler. Mit einem Vorwort des Übersetzers. Klagenfurt/Celovec: Drava.

Cankar, Ivan, 1995: *Pavličeks Krone. Literarische Skizzen aus Wien.* Aus dem Slowenischen übersetzt von Erwin Köstler. Mit einem Nachwort des Übersetzers. Klagenfurt/Celovec: Drava.

Cankar, Ivan, 1996: *Das Haus der Barmherzigkeit. Roman.* Aus dem Slowenischen übersetzt von Erwin Köstler. Klagenfurt/Celovec: Drava.

Cankar, Ivan, 1997: *Aus fremdem Leben. Erzählungen und Novellen.* Aus dem Slowenischen übersetzt und mit einem Nachwort versehen von Erwin Köstler. Klagenfurt/Celovec: Drava.

Cankar, Ivan, 1998: *Traumbilder.* Aus dem Slowenischen übersetzt, mit Anmerkungen und einem Nachwort versehen von Erwin Köstler. Klagenfurt/Celovec: Drava Verlag.

Literatura

Avsenik Nabergoj, Irena, 2005: *Ljubezen in krivda Ivana Cankarja.* Ljubljana: Mladinska knjiga.

Belè, Venceslav, 1909: Cankar in Biblija. *Čas* 3, 1909, št. 7–8, 349–374.

Bernik, France, 1980: Avtobiografski liki v Cankarjevi pripovedni fikciji. *Slavistična revija* 28/3. 271–296.

Bernik, France, 1983: *Tipologija Cankarjeve proze.* Ljubljana: Cankarjeva založba.

Bernik, France, 1987: *Ivan Cankar. Monografska študija.* Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Bernik, France, 1997: *Ivan Cankar. Ein slowenischer Schriftsteller des europäischen Symbolismus. 1876–1918.* München: Slavica.

- Bernik, France, 2006: *Ivan Cankar*. Maribor: Litera (Monografije k Zbranim delom slovenskih pesnikov in pisateljev 7).
- Claricini, M. V., 1996: Cankars Wien – ein Ausschnitt der Stadt. Das Bild Wiens in der slowenischen Literatur. *Wien als Magnet? Schriftsteller aus Ost-, Ostmittel- und Südosteuropa über die Stadt* (ur. Gertraud Marinelli-König, Nina Pavlova). Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. 393–435.
- Köstler, Erwin, 2007: Cankarjeslovje, kam meriš? Irena Avsenik Nabergoj: Ljubezben in krivda Ivana Cankarja. *Primerjalna književnost* 30/2. 99–107.
- Maderthaner, Wolfgang, in Musner, Lutz, 1999: *Die Anarchie der Vorstadt. Das andere Wien um 1900*. Frankfurt a. M., New York: Campus.
- Paternu, Boris, 1973: Problemi [sic!] dveh tipov slovenske književnosti s posebnim ozirom na njen koroški del. *Koroški kulturni dnevi I*, Maribor: Obzorja. 87–99.
- Pirjevec, Dušan, 1964: *Ivan Cankar in evropska literatura*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Poniž, Denis, 2006: Ivan Cankar, Lepa Vida. *Poskus interpretacije*. Ljubljana: Slovenski gledališki muzej.
- Pregelj, Ivan, 1917–1918: Literaren uvod v "Podobe iz sanj". *Mentor* 10/5–6. 78–85.
- Schmid, Wolf, 2005: *Elemente der Narratologie*. Berlin. New York: de Gruyter.
- Simonek, Stefan, 1993: Drei Blicke auf Wien: I. Franko – J. S. Machar – I. Cankar. Eine komparatistische Skizze. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 39. 131–143.
- Simonek, Stefan, 2002: *Distanzierte Nähe. Dieslawische Moderner der Donaumonarchie und die Wiener Moderne*. Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt a. M., New York, Oxford, Wien: Lang. (Wechselwirkungen. Österreichische Literatur im internationalen Kontext. 5).
- Sturm-Schnabl, Katja, 1999: Soziales Engagement und symbolistische Stilmittel bei Ivan Cankar. Das Wien der Jahrhundertwende aus der Perspektive eines europäisch-slowenischen Autors. Trans. *Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften* 7. <<http://www.adis.at/arlt/institut/trans/7Nr/sturm7.htm>>.
- Vidmar, Josip, 1928: Umetnost in svetovni nazor. *Ljubljanski zvon* 48. 92–103.
- Erwin Köstler
Avstrijska akademija znanosti na Dunaju
Erwin.Koestler@oeaw.ac.at